

Buda – osnivač budizma

Buda (sanskrit: „Probuđeni“), ime klana (sanskrit) Gautama ili (pali) Gotama, lično ime Sidarta, (rođen oko 6–4. vijeka prije nove ere, Lumbini, blizu Kapilavastua, republika Šakia, kraljevstvo Kosala [sada u Nepal] – umro, Kusinara, republika Mala, kraljevstvo Magada [sada Kasia, Indija]), osnivač budizma, jedne od glavnih religija i filozofskih sistema južne i istočne Azije i svijeta. Buda je jedan od mnogih epiteta učitelja koji je živio u sjevernoj Indiji negdje između 6. i 4. vijeka prije naše ere.

Njegovi sledbenici, poznati kao budisti, propagirali su religiju koja je danas poznata kao budizam. Budu su koristile brojne religijske grupe u staroj Indiji i imao je niz značenja, ali je postao najjače povezan s tradicijom budizma i značio prosvjetljeno biće, ono koje se probudilo iz sna neznanja i postiglo slobodu od patnje. Prema različitim tradicijama budizma, bilo je buda u prošlosti i biće ih u budućnosti. Neki oblici budizma smatraju da postoji samo jedan Buda za svako istorijsko doba; drugi smatraju da će sva bića na kraju postati Bude jer posjeduju prirodu Bude (tatagatarba).

Svi oblici budizma slave različite događaje u životu Bude Gautame, uključujući njegovo rođenje, prosvjetljenje i prelazak u nirvanu. U nekim zemljama se tri događaja posmatraju istog dana, što se naziva Vesak u jugoistočnoj Aziji. U drugim regijama festivali se održavaju različitim danima i uključuju različite rituale i prakse. Rođenje Bude se u ovim zemljama slavi u aprilu ili maju, u zavisnosti od lunarnog datuma. U Japanu, koji ne koristi lunarni kalendar, Budino rođenje se slavi 8. aprila. Tamošnja proslava se spojila sa domorodačkom šinto ceremonijom u festival cvijeća poznat kao Hanamatsuri.

Opšta razmatranja

Ime klana istorijske ličnosti nazvane Buda (čiji je život uglavnom poznat kroz legende) bilo je Gautama (na sanskritu) ili Gotama (na pali), a njegovo ime je bilo Sidharta (sanskrt: „onaj koji postiže svoj cilj“). Često ga nazivaju Šakjamunijem, „mudracem iz klana Shakja“. U budističkim tekstovima on se najčešće oslovljava sa Bhagavat (često preveden kao „Gospod“), a

sebe naziva Tatagata, što može značiti ili „onaj koji je tako došao“ ili „onaj koji je tako otišao“. Podaci o njegovom životu uglavnom potiču iz budističkih tekstova, od kojih su najraniji bili posvećeni pisanju tek neposredno prije početka naše ere, nekoliko stoljeća nakon njegove smrti. Događaji iz njegovog života izloženi u ovim tekstovima ne mogu se s pouzdanjem smatrati historijskim, iako je njegovo historijsko postojanje prihvaćeno od strane naučnika. Navodi se da je živio 80 godina, ali postoji znatna nesigurnost u pogledu datuma njegove smrti. Tradicionalni izvori o datumu njegove smrti ili, jezikom tradicije, „prelaska u nirvanu“ kreću se od 2420. GODINE PRIJE HRISTA do 290. GODINE PRIJE HRISTA. Nauka u 20. vijeku značajno je ograničila ovaj raspon, pri čemu su mišljenja generalno podijeljena između onih koji su njegovu smrt označili oko 480. GODINE PRE NOVE ERE i onih koji su je postavili čak vijek kasnije.

Istorijski kontekst

Buda je rođen u Lumbiniju (Rumin-dei), u blizini Kapilavastua (Kapilbastu) na sjevernom rubu sliva rijeke Gang, oblasti na periferiji civilizacije Sjeverne Indije, u današnjem južnom Nepal. Naučnici spekuliraju da su tokom kasnog vedskog perioda narodi u regionu bili organizovani u plemenske republike, kojima je vladao savjet starješina ili izabrani vođa; velike palate opisane u tradicionalnim izvještajima o Budinom životu nisu vidljive među arheološkim ostacima. Nejasno je u kojoj su mjeri ove grupe na periferiji društvenog poretka sliva Ganga bile uključene u sistem kasti, ali se kaže da je Budina porodica pripadala kasti ratnika (Kšatrija). Centralni basen Ganga bio je organizovan u oko 16 gradova-država, kojima su vladali kraljevi, često u međusobnom ratu.

Uspom ovih gradova centralne Indije, sa svojim sudovima i njihovom trgovinom, donio je društvene, političke i ekonomske promjene koje se često identifikuju kao ključni faktori u usponu budizma i drugih vjerskih pokreta u 6. i 5. stoljeću prije nove ere. Budistički tekstovi identifikuju razne putujuće učitelje koji su privlačili grupe učenika. Neki od njih su podučavali oblike meditacije, joge i asketizma i izlagali filozofske poglede, fokusirajući se često na prirodu osobe i pitanje da li ljudski postupci (karma) imaju buduće efekte. Iako će Buda postati jedan od ovih učitelja, budisti ga smatraju

sasvim drugačijim od ostalih. Stoga se njegovo mjesto u tradiciji ne može razumjeti fokusiranjem isključivo na događaje iz njegovog života i vremena (čak i u onoj mjeri u kojoj su dostupni). Umjesto toga, on se mora posmatrati u kontekstu budističkih teorija vremena i istorije.

Prema budističkoj doktrini, univerzum je proizvod karme, zakona uzroka i posledice radnji, prema kojem vrli postupci stvaraju zadovoljstvo u budućnosti, a nevrli postupci stvaraju bol. Bića svemira se ponovo rađaju bez početka u šest carstava: kao bogovi, polubogovi, ljudi, životinje, duhovi i paklena bića. Radnje ovih bića stvaraju ne samo njihova individualna iskustva već i domene u kojima borave. Ciklus ponovnog rođenja, nazvan samsara (doslovno „lutanje“), smatra se domenom patnje, a krajnji cilj budističke prakse je bijeg od te patnje. Način bijega ostaje nepoznat sve dok se, tokom miliona života, osoba ne usavrši, najposlije steknuvši moć da otkrije put iz samsare i potom saosjećajno otkrije taj put svijetu.

Osoba koja je krenula na dalek put da otkrije put do slobode od patnje, a zatim da ga nauči druge, naziva se bodisatva. Osoba koja je otkrila taj put, slijedila ga do njegovog kraja i podučila ga svijetu naziva se Buda. Bude se ne rađaju ponovo nakon što umru, već ulaze u stanje izvan patnje koje se zove nirvana (bukvalno „prelazak“). Budući da se bude pojavljuju tako rijetko tokom vremena i zato što samo oni otkrivaju put do oslobođenja (mokša) od patnje (dukha), pojava Bude u svijetu smatra se važnim događajem u istoriji svemira.

Priča o određenom Budi počinje prije njegovog rođenja i proteže se nakon njegove smrti. Obuhvata milione života provedenih na putu bodisatve prije postizanja stanja budaštva i upornosti Bude, u obliku i njegovih učenja i njegovih relikvija, nakon što je prešao u nirvanu. Istorijski Buda se ne smatra ni prvim ni poslednjim Budom koji se pojavio na svijetu. Prema nekim tradicijama on je sedmi buda; prema drugom on je 25.; prema još jednom on je 4. Sledeći Buda, po imenu Maitreja, pojaviće se nakon što Šakjamunijeva učenja i relikvije nestanu iz svijeta. Tradicionalni prikazi događaja u Budinom životu moraju se razmatrati iz ove perspektive.

Izvori Budinog života

Prikazi o životu Bude pojavljuju se u mnogim oblicima. Možda su

najraniji oni koji se nalaze u zbirkama sutre, diskursi koji se tradicionalno pripisuju Budi. U sutrama Buda prepričava pojedinačne događaje u svom životu koji su se desili od vremena kada se odrekao svog života kao princa do postizanja prosvjetljenja šest godina kasnije. Nekoliko izvještaja o njegovom prosvjetljenju takođe se pojavljuje u sutrama. Jedan pali tekst, *Mahaparinibana-suta* („Razgovor o konačnoj nirvani“), opisuje Budine posljednje dane, njegov prelazak u nirvanu, njegovu sahranu i distribuciju njegovih relikvija. Biografski izvještaji u ranim sutrama pružaju malo detalja o Budinom rođenju i djetinjstvu, iako neke sutre sadrže detaljan izvještaj o životu praistorijskog Bude, Vipashina.

Druga kategorija rane budističke književnosti, vinaja (zabrinuta tobože zbog monaških pravila discipline), sadrži izvještaje o brojnim incidentima iz Budinog života, ali rijetko u obliku kontinuiranog narativa; biografski djelovi koji se pojavljuju često se završavaju obraćenjem jednog od njegovih ranih učenika, Šariputre. Dok se sutre fokusiraju na osobu Bude (njegove prethodne živote, njegovu praksu strogosti, njegovo prosvjetljenje i njegov prelazak u nirvanu), vinaja literatura teži da naglasi njegovu karijeru učitelja i obraćenje njegovih ranih učenika. Sutre i vinaja tekstovi, stoga, odražavaju zabrinutost kako za Budin život tako i za njegova učenja, brige koje su često međusobno zavisne; rani biografski izvještaji pojavljuju se u doktrinarnim diskursima, te tačke doktrine i mjesta hodočašća su legitimirana kroz njihovu povezanost sa Budinim životom.

Blizu početka naše ere, sastavljeni su nezavisni izvještaji o životu Bude. Oni ne prepričavaju njegov život od rođenja do smrti, često završavajući trijumfalnim povratkom u rodni grad Kapilavastu, za koji se kaže da se dogodio godinu ili šest godina nakon njegovog prosvjetljenja. Djelimične biografije dodaju priče koje su postale dobro poznate, kao što je meditacija djeteta princa pod drvetom ružine jabuke i njegove četiri značajne vožnje kočijama izvan grada.

Ovi izvještaji obično se često pozivaju na događaje iz prethodnih života Bude. Zaista, zbirke priča o Budinim prošlim životima, tzv. Jatake, čine jednu od ranih kategorija budističke književnosti. Ovdje jedan događaj podsjeća Budu na događaj iz prošlog života. On tu priču prenosi kako bi ilustrirao moralnu maksimu, a vraćajući se u sadašnjost, identifikuje različite

članove svoje publike kao sadašnje inkarnacije likova u njegovoj priči o prošlim životima, sa sobom kao glavnim likom.

Priče Jataka (jedna pali zbirka ih sadrži 547) ostale su među najpopularnijim oblicima budističke književnosti. Oni su izvor oko 32 kamene rezbarije u 2. vijeku prije nove ere stupa u Barhutu u sjeveroistočnoj državi Madhia Pradeš; 15 stupova rezbarija prikazuju poslednji Budin život. Zaista, rezbarije u kamenu u Indiji predstavljaju važan izvor za identifikaciju događaja u Budinim životima koje je zajednica smatrala najvažnijim. Jataka priče su takođe dobro poznate izvan Indije; u jugoistočnoj Aziji, priča o princu Vesantara (Budina pretposljednja reinkarnacija) – koji pokazuje svoju posvećenost vrlini dobročinstva dajući svog svetog slona, svoju djecu i na kraju svoju ženu – poznat je kao i ona iz njegovog poslednjeg života.

Budini životi koji prate događaje od njegovog rođenja do smrti pojavili su se u 2. vijeku nove ere. Jedna od najpoznatijih je pjesma na sanskritu Budačarita („Djela Bude“) od Ašvagose. Tekstovi kao što je Mulasarvastivada Vinaja (vjerovatno datiraju iz 4. ili 5. vijeka n.e.) pokušavaju da sakupe mnoge priče o Budi u jedan hronološki prikaz. Svrha ovih biografija je u mnogim slučajevima manje da se detaljiziraju jedinstvena djela iz Šakjamunijevog života nego da pokažu načine na koje su događaji iz njegovog života u skladu sa obrascem koji su slijedili svi bude iz prošlosti. Prema nekima, svi prošli bude su napustili život domaćina nakon što su posmatrali četiri prizora, svi su praktikovali strogoću, svi su postigli prosvjetljenje u Bod Gaji, svi su propovijedali u parku jelena u Sarnatu, i tako dalje.

Budin život je napisan i prepisan u Indiji i širom budističkog svijeta, elementi dodavani i oduzimani po potrebi. Mjesta koja su postala važna mjesta hodočašća, ali koja nisu bila spomenuta u prethodnim izvještajima, bila bi retrospektivno posvećena dodatkom priče o Budinom prisustvu tamo. Regije u koje je budizam ušao dugo nakon njegove smrti – kao što su Šri Lanka, Kašmir i Burma (sada Mjanmar) – dodale su priče o njegovim magičnim posjetama izvještajima o njegovom životu.

Nijedna pojedinačna verzija Budinog života ne bi bila prihvaćena u svim budističkim tradicijama. Više od jednog vijeka naučnici su se fokusirali na Budin život, a najranija istraživanja pokušavaju da izoluju i identifikuju istorijske elemente usred mnogih legendi. Zbog vjekova koji su prošli

između stvarnog života i kompozicije onoga što bi se moglo nazvati punom biografijom, većina naučnika je napustila ovu liniju istraživanja kao neplodnu. Umjesto toga, počeli su da proučavaju procese – društvene, političke, institucionalne i doktrinarne – odgovorne za regionalne razlike među narativima Bude. Različite upotrebe Budinog života su još jedna tema od interesa. Ukratko, napori naučnika prešli su se sa pokušaja da se izvuku autentične informacije o Budinom životu na pokušaj da se uđu u trag fazama i motivacijama za razvoj njegove biografije.

Važno je ponoviti da se motivacija za stvaranje jedinstvenog Budinog života, počevši od njegovih prethodnih rođenja i završavajući njegovim prelaskom u nirvanu, pojavila prilično kasno u istoriji budizma. Umjesto toga, Budina biografska tradicija se razvila kroz sintezu brojnih ranijih i nezavisnih fragmenata. Biografije Bude su nastavile da se sastavljaju tokom vjekova i širom svijeta. Tokom modernog perioda, na primjer, napisane su biografije koje nastoje demitologizovati Budu i naglasiti njegovu ulogu u promociji modernih etičkih sistema, društvenih pokreta ili naučnih otkrića. Ono što slijedi je izvještaj o životu Bude koji je dobro poznat, ali sintetički, okupljajući neke od poznatijih događaja iz različitih prikaza njegovog života, koji te događaje često opisuju i tumače drugačije.

Prethodni Budini životi

Mnoge Budine biografije ne počinju njegovim rođenjem u njegovom posljednjem životu, već u životu milionima godina prije, kada se prvi put zavjetovao da će postati Buda. Prema dobro poznatoj verziji, prije mnogo eona živio je Brahman po imenu (u nekim izvještajima) Sumeda, koji je shvatio da život karakteriše patnja, a zatim je krenuo da pronade stanje iza smrti. Povukao se u planine, gdje je postao pustinjač, praktikovao meditaciju i stekao jogijske moći. Dok je jednog dana letio kroz vazduh, primijetio je veliku gomilu oko učitelja, za koga je Sumeda saznao da je Buda Dipamkara. Kada je čuo riječ Buda, obuzela ga je radost. Nakon Dipamkarinog približavanja, Sumeda je olabavio svoje joginove zgužvane pramenove i legao da bi napravio prolaz preko blata za Budu. Sumeda je razmišljao da bi se mogao osloboditi budućeg ponovnog rađanja u tom životu kada bi praktikovao učenja Dipamkare. Ali je zaključio da bi bilo bolje odgoditi njegovo oslobođenje

kako bi prešao duži put do stanja budi; kao Buda mogao je druge odvesti preko okeana patnje na dalju obalu. Dipamkara je zastao pred Sumedom i predvidio da će kroz mnogo eona otada ovaj jogin sa spojenim pramenovima postati Buda. Takođe je prorekao Sumedino ime u svom posljednjem životu (Gautama) i imena njegovih roditelja i glavnih učenika i opisao drvo pod kojim će budući Buda sjediti u noći svog prosvjetljenja.

Tokom narednih eona, bodisatva bi obnovio svoj zavjet u prisustvu svakog od buda koji je došao nakon Dipamkare, prije nego što je sam postao buda Šakjamuni. Tokom svog života kao bodisatva, akumulirao je zasluge (punja) kroz praksu 6 (ili 10) vrlina. Nakon njegove smrti kao princ Vesantara, rođen je na nebu Tusita, odakle je istraživao svijet kako bi locirao pravo mjesto svog konačnog rođenja.

Rođenje i rani život

Odlučio je da se rodi kao sin kralja Šudodana iz klana Šakja, čiji je glavni grad bio Kapilavastu. Ubrzo nakon toga, njegova majka, kraljica Maha Maja, sanjala je da je bijeli slon ušao u njenu utrobu. Deset lunarnih mjeseci kasnije, dok je šetala vrtom Lumbini, dijete je izašlo ispod njene desne ruke. Odmah je mogao hodati i govoriti. Na svakom koraku pod njegovim stopalom procvjetao je lotosov cvijet, a on je najavio da će mu ovo biti posljednji život. Kralj je pozvao dvorske astrologe da predskažu dječakovu budućnost. Sedmorica se složila da će postati ili univerzalni monarh (čakravartin) ili buda; jedan astrolog je rekao da nema sumnje da će dijete postati buda. Majka mu je umrla sedam dana nakon njegovog rođenja, tako da ga je odgajala majčina sestra, Mahaprajapati. Kao dijete, princ je jednom bio ostavljen bez nadzora tokom praznika. Kasnije tokom dana otkriven je kako sjedi u meditaciji ispod drveta, čija je sjena ostala nepomična tokom cijelog dana kako bi ga zaštitila od sunca.

Princ je uživao u raskošnom životu; otac ga je zaštitio od izloženosti nevoljama svijeta, uključujući starost, bolesti i smrti, i obezbijedio mu palate za ljeto, zimu i kišnu sezonu, kao i razne vrste uživanja (uključujući u nekim izvještajima 40.000 žena pratilaca). Sa 16 godina oženio je prelijepu princezu Jašodararu. Međutim, kada je princ imao 29 godina, njegov život je doživio duboku promjenu. Tražio je da ga provozaju gradom u njegovoj kočiji.

Kralj je dao svoju dozvolu, ali je prvo dao ukloniti sve bolesne i stare ljude s puta. Jedan starac je promakao obavještenju. Ne znajući šta stoji pred njim, princu je rečeno da je to starac. Takođe je obaviješten da ovo nije jedini starac na svijetu; svi – princ, njegov otac, njegova žena i njegovi rođaci – svi bi jednog dana ostarjeli. Nakon prvog izleta uslijedila su još tri izleta iza zidina palate. Na tim putovanjima vidio je najprije bolesnu osobu, zatim leš koji su nosili na kremaciju, i na kraju prosjaka koji je sjedio u meditaciji ispod drveta. Pošto je bio izložen raznim bolestima ljudskog života i postojanju onih koji traže stanje izvan njih, zatražio je od kralja dozvolu da napusti grad i povuče se u šumu. Otac je svom sinu ponudio bilo šta ako ostane. Princ je tražio da njegov otac osigura da nikada neće umrijeti, razboljeti se, ostarjeti ili izgubiti svoje bogatstvo. Njegov otac je odgovorio da ne može. Princ se povukao u svoje odaje, gdje su ga zabavljale lijepe žene. Nepokrenut ženama, princ je odlučio da te noći krene u potragu za stanjem izvan rođenja i smrti.

Kada je sedam dana ranije dobio informaciju da mu je žena rodila sina, rekao je: „Okov je nastao.“ Dijete je dobilo ime Rahula, što znači „okov“. Prije nego što je princ napustio palatu, otišao je u ženinu odaju da pogleda svoju usnulu ženu i malog sina. U drugoj verziji priče, Rahula još nije bio rođen u noći odlaska iz palate. Umjesto toga, prinčev konačni čin bio je začecje svog sina, čiji se period trudnoće produžio na šest godina očeve potrage za prosvjetljenjem. Prema ovim izvorima, Rahula je rođen u noći kada je njegov otac postao Buda.

Princ je ostavio Kapilavastu i kraljevski život iza sebe i ušao u šumu, gdje je odsjekao kosu i zamijenio svoje kraljevske haljine za jednostavnu haljinu lovca. Od tog trenutka je sve što mu je stavljeno u zdjelu za prosjačenje. Rano u svojim lutanjima susreo je Bimbisara, kralja Magade i konačnog zaštitnika Bude, koji ga je, nakon što je saznao da je asketa princ, zamolio da dijeli njegovo kraljevstvo. Princ je to odbio, ali je pristao da se vrati kada postigne prosvjetljenje. Tokom sledećih šest godina, princ je proučavao meditaciju i naučio da postigne duboka stanja blažene koncentracije. Ali brzo je uporedio dostignuća svojih učitelja i zaključio da će se, uprkos njihovim dostignućima, ponovo roditi nakon svoje smrti. Zatim se pridružio grupi od pet asketa koji su se posvetili praktikovanju ekstremnih oblika

samoumravljenja. Princ je takođe postao vješt u njihovim praksama, na kraju je svoj dnevni obrok sveo na jedan grašak. Budistička umjetnost ga često predstavlja kako sjedi u meditativnom položaju u mršavom obliku, upalih očiju i izbočenih rebara. Zaključio je da umrtvljivanje mesa nije put ka oslobođanju od patnje i ponovnog rođenja i prihvatio jelo od pirinča i kajmaka od mlade žene.

Prosvjetljenje

Njegovi saputnici ostali su uvjereni u efikasnost asketizma i napustili su princa. Sada bez pratilaca i učitelja, princ se zakleo da će sjediti pod drvetom i da neće ustati dok ne pronađe stanje izvan rođenja i smrti. Na pun mjesec u maju, šest godina nakon što je napustio svoju palatu, meditirao je do zore. Mara, bog žudnje, koji je znao da princ želi stati na kraj žudnji i time se osloboditi Marine kontrole, napao ga je vjetrom, kišom, kamenjem, oružjem, vrelim ugljem, zapaljenim pepelom, pijeskom, blatom i mrakom. Princ je ostao nepomičan i meditirao o ljubavi, pretvarajući tako grād bijesa u pljusak cvjetova. Mara je tada poslao svoje tri prelijepa kćeri, Požudu, Žeđ i Nezadovoljstvo, da iskušavaju princa, ali on je ostao ravnodušan. U očaju, Mara je osporio prinčevo pravo da zauzme mjesto zemlje na kojem je sjedio, tvrdeći da umjesto toga pripada njemu. Zatim, u sceni koja će postati najpoznatiji prikaz Bude u azijskoj umjetnosti, princ je, sjedeći u meditativnom položaju, ispružio desnu ruku i dodirnuo zemlju. Dodirujući zemlju, tražio je od boginje zemlje da potvrdi da mu je veliki dar koji je dao kao princ Vesantara u svom prethodnom životu zaslužio pravo da sjedi ispod drveta. Ona je pristala uz drhtavicu, a Mara je otišao.

Princ je sjedio u meditaciji tokom noći. Tokom prve noćne straže, imao je viziju svih svojih prošlih života, prisjećajući se mjesta rođenja, imena, kaste, pa čak i hrane koju je pojeo. Tokom druge noćne straže, vidio je kako bića rastu i padaju kroz ciklus ponovnog rađanja kao posljedica njihovih prošlih djela. U trećoj noćnoj straži, satima pred zoru, oslobođen je. Izvještaji se razlikuju u pogledu toga šta je tačno razumio. Prema nekim verzijama to su bile četiri istine: o patnji, porijeklu patnje, prestanku patnje i putu do prestanka patnje. Prema drugima, to je bio slijed zavisnog nastanka: kako neznanje vodi djelovanju i na kraju rađanju, starenju i smrti, i kako kada je

neznanje uništeno, isto tako su rođenje, starenje i smrt. Bez obzira na njihove razlike, svi se izvještaji slažu da je ove noći postao Buda, prosvijetljeni koji se izdigao iznad pospanosti neznanja i proširio svoje znanje kroz univerzum.

Iskustvo te noći bilo je dovoljno duboko da je princ, sada Buda, ostao u blizini drveta do sedam nedjelja, uživajući u svom prosvjetljenju. Jedna od tih sedmica bila je kišna, a zmijski kralj je došao i raširio svoju kapuljaču iznad Bude kako bi ga zaštitio od oluje, što je scena koja se obično prikazuje u budističkoj umjetnosti. Na kraju sedam sedmica prišla su mu dva trgovca i ponudila mu med i kolače. Znajući da je neprikladno za Budu da prima hranu u ruke, bogovi iz četiri smjera su mu svaki ponudili zdjelu. Buda je magično sklopio četiri zdjele u jednu i dobio dar hrane. Zauzvrat, Buda je iščupao neke dlake sa svoje glave i dao ih trgovcima.

Prvi Budini učenici

Nije bio siguran šta dalje, jer je znao da je ono što je razumio toliko duboko da bi to drugima bilo teško da shvate. Bog Brama je sišao sa svog neba i zamolio ga da podučava, ističući da su ljudi na različitim nivoima razvoja, a neki od njih bi imali koristi od njegovog učenja. Shodno tome, Buda je zaključio da će najprikladniji učenici biti njegovi prvi učitelji meditacije, ali ga je božanstvo obavijestilo da su umrli. Mislio je da je sledeći od njegovih pet bivših drugova u praksi asketizma. Buda je svojom vidovitošću utvrdio da oni borave u parku za jelene Sarnat, izvan Varanasija (Banaras). Krenuo je pješice, susrevši usput lutajućeg asketu sa kojim je razmijenio pozdrave. Kada je čovjeku objasnio da je prosvijetljen i da je neprevaziđen čak ni od bogova, čovjek je odgovorio ravnodušno.

Iako su se petorica asketa složila da ignorišu Budu zato što je on odustao od samoumravljenja, njegova harizma ih je primorala da ustanu i pozdrave ga. Pitali su Budu šta je razumio otkako su ga napustili. Odgovorio je tako što ih je podučavao, ili, jezikom tradicije, „pokrenuo točak darme“. (Darma ima širok raspon značenja, ali ovdje se odnosi na doktrinu ili učenje buda.) U svojoj prvoj propovijedi, Buda je govorio o srednjem putu između krajnosti samopopuštanja i samoumravljenja i opisao je oboje kao besplodno. Zatim se okrenuo onome što je postalo poznato kao „Četiri

plemenite istine“, možda preciznije prevedeno kao „četiri istine za [duhovno] plemenite“. Kao što je potpunije razrađeno u drugim diskursima, prva je istina o patnji, koja tvrdi da postojanje u svim područjima ponovnog rađanja karakteriše patnja. Patnje specifične za ljude su rođenje, starenje, bolest, smrt, gubitak prijatelja, susret s neprijateljima, nenalaženje onoga što žele, pronalaženje onoga što ne žele. Druga istina identifikuje uzrok ove patnje kao nevrlinu, negativna djela tijela, govora i uma koja proizvode karmu koja se u budućnosti proizvodi kao fizički i mentalni bol. Ova djela su motivisana negativnim mentalnim stanjima, koja se nazivaju kleša (bolesti), koje uključuju želju, mržnju i neznanje, lažno vjerovanje da postoji trajno i autonomno ja usred nestalnih sastojaka uma i tijela. Treća istina je istina prestanka, postulacija stanja izvan patnje, tzv. nirvana. Ako se neznanje koje potiče želju i mržnju može eliminisati, negativna djela se neće činiti i neće se proizvoditi buduća patnja. Iako bi takvo razmišljanje omogućilo prevenciju budućih negativnih djela, čini se da ne objašnjava ogromnu zalihu negativne karme akumulirane u prethodnim životima koja tek treba uroditi plodom. Međutim, kaže se da je uvid u odsutnost sebe, kada se kultiviše na visokom nivou koncentracije, toliko moćan da uništava i sve sjemenke za buduće živote. Prestanak podrazumijeva spoznaju kako razaranja uzroka patnje tako i nemogućnosti buduće patnje. Prisustvo takvog stanja, međutim, ostaje hipotetičko bez metode za postizanje, a četvrta istina, put, je taj metod. Put je bio ocrtan na više načina, često kao tri treninga iz etike, meditacije i mudrosti. U svojoj prvoj propovijedi, Buda je opisao osmostruki put ispravnog pogleda, ispravnog stava, ispravnog govora, ispravnog djelovanja, ispravnog načina života, ispravnog napora, ispravne svjesnosti i ispravne meditacije. Nekoliko dana nakon prve propovijedi, Buda je iznio doktrinu ne-sebe (anatman), u kojoj su tački pet asketa postali arhati, oni koji su postigli oslobođenje od ponovnog rođenja i koji će ući u nirvanu nakon smrti. Postali su prvi članovi sanga, zajednica monaha.

Postprosvetiteljski period

Buda je ubrzo privukao još učenika, ponekad obraćajući druge učitelje zajedno sa njihovim sledbenicima. Kao rezultat toga, njegova slava se počela širiti. Kada je Budin otac čuo da njegov sin nije umro nakon njegovog

velikog odricanja, već da je postao Buda, kralj je svom sinu poslao devet uzastopnih delegacija da ga pozovu da se vrati kući u Kapilavastu. Ali umjesto da prenesu poziv, pridružili su se Budinim učenicima i postali arhati. Buda je deseti kurir (koji je također postao arhat) nagovorio da se vrati u grad, gdje su ga s nepoštovanjem dočekale starješine klana. Buda se, stoga, podigao u vazduh, a vatra i voda su istovremeno izašli iz njegovog tijela. Ovaj čin izazvao je njegovu rodbinu da reaguje sa poštovanjem. Pošto nisu znali da treba da ga pozovu na podnevni obrok, Buda je išao proseći od vrata do vrata umjesto da ide u palatu svog oca. To je učinilo njegovog oca velikim čagrinom, ali Buda je objasnio da je to bila praksa buda iz prošlosti.

Njegova supruga Jašodara ostala mu je vjerna u njegovom odsustvu. Međutim, nije htjela izaći da ga pozdravi kada se vratio u palatu, rekavši da bi Buda trebao doći k njoj kao priznanje za njenu vrlinu. Buda je to učinio i, u sceni koja se često prepričava, ona se naklonila pred njim i položila glavu na njegova stopala. Na kraju je ušla u red časnih sestara i postala arhatica. Poslala je njihovog mladog sina Rahulu njegovom ocu da zatraži njegovo nasljedstvo, a Buda je odgovorio tako što ga je zamonašio. Ovo je uplašilo Budinog oca i on je Budi objasnio veliki bol koji je osjetio kada se mladi princ odrekao svijeta. Stoga je tražio da ubuduće sin bude zaređen samo uz dozvolu roditelja. Buda je ovo učinio jednim od pravila monaškog reda.

Buda je proveo 45 godina nakon svog prosvjetljenja putujući sa grupom učenika po sjeveroistočnoj Indiji, podučavajući darmu onima koji bi slušali, povremeno raspravljajući sa (i, prema budističkim izvorima, uvijek pobeđujući) majstore iz drugih sekti, i dobijajući sledbenike iz svih društvenih slojeva. Neke je podučavao praksi utočišta; nekima je poučavao pet pravila (ne ubijati ljude, ne krasti, ne upuštati se u seksualno nedolično ponašanje, ne lagati ili koristiti opojna sredstva); a neke je podučavao praksi meditacije. Međutim, većina Budinih sledbenika nije se odrekla svijeta i ostala je u laičkom životu. Oni koji su odlučili da izađu iz domaćinstva i postanu njegovi učenici pridružili su se sangji, zajednici monaha. Na zahtjev svoje udovice maćehe Mahaprajapati i žena čiji su muževi postali monasi, Buda je također uspostavio red časnih sestara. Monasi su poslani da podučavaju darmu za dobrobit bogova i ljudi. Buda je radio isto: svaki dan i noć pregledavao je svijet svojim sveznajućim okom kako bi locirao one koji bi mu mogli koristiti,

često putujući do njih pomoću svojih natprirodnih moći.

Kažu da su u ranim godinama Buda i njegovi monasi lutali tokom svih godišnjih doba, ali su na kraju usvojili praksu da ostanu na jednom mjestu tokom kišne sezone (u sjevernoj Indiji, od sredine jula do sredine oktobra). Pokrovitelji su gradili skloništa za njihovu upotrebu, a kraj kišne sezone je označio posebnu priliku za prinošenje monasima hrane i namirnica (posebno platna za haljine). Ova skloništa su se razvila u manastire koji su bili naseljeni tokom cijele godine. Manastir Jetavana u gradu Šravasti (Savati), gdje je Buda provodio većinu svog vremena i držao mnoge od govora, poklonio je Budi bogati bankar Anatakindada.

Budin autoritet, čak i među njegovim sledbenicima, nije ostao neoporan. Nastao je spor oko stepena asketizma koji se zahtijeva od monaha. Budin rođak, Devadatta, predvodio je frakciju koja je zagovarala rigorozniju disciplinu od one koju je savjetovao Buda, zahtijevajući, na primjer, da monasi žive na otvorenom i nikada ne jedu meso. Kada je Buda odbio da imenuje Devadatu za svog nasljednika, Devadatta je pokušao da ga ubije tri puta. Prvo je unajmio ubice da eliminišu Budu. Devadatta je kasnije skotrljao stijenu na njega, ali stijena je okrnula samo Budin nožni prst. Takođe je poslao divljeg slona da ga zgazi, ali se slon zaustavio u njegovoj pratnji i poklonio se pred Budinim nogama. Još jedan raskol je nastao između monaha jednog samostana zbog manjeg kršenja toaletnog bontona. U nemogućnosti da riješi spor, Buda se povukao u šumu da živi sa slonovima cijelu kišnu sezonu.

Smrt Bude

Neposredno prije smrti, Buda je dao naznaku svom pratiocu Anandi u tri odvojene prilike da Buda može, ako se to zatraži, produžiti svoj životni vijek za jedan eon. Mara se tada pojavio i podsjetio Budu na njegovo obećanje koje mu je dato ubrzo nakon njegovog prosvjetljenja, da će preći u nirvanu kada njegovo učenje bude završeno. Buda je pristao da umre tri mjeseca nakon toga, kada se zemlja zatresla. Kada je Ananda upitao razlog potresa, Buda mu je rekao da postoji osam prilika za zemljotres, od kojih je jedna bila kada se Buda odrekne volje za životom. Ananda ga je molio da to ne čini, ali Buda je objasnio da je vrijeme za takve zahtjeve prošlo; da je pitao ranije, Buda bi pristao.

U 80. godini Buda, slab od starosti i bolesti, prihvatio je obrok (iz tekstova je teško utvrditi od čega se sastojao obrok, ali mnogi učenjaci vjeruju da je to bilo svinjetina) od kovača po imenu Čunda, nalažući kovaču da ga posluži samog i zakopa ostatak obroka, a da ga ne ponudi ostalim monasima. Buda se ubrzo nakon toga ozbiljno razbolio i na mjestu zvanom Kusinara (koji se takođe piše Kušinagar; moderna Kasia) legao je na desnu stranu između dva stabla, koja su odmah procvjetala van sezone. Naložio je monahu koji ga je navijao da stane na jednu stranu, objašnjavajući da blokira pogled na božanstva koja su se okupila da svjedoče njegovoj smrti. Nakon što je dao uputstva za njegovu sahranu, rekao je da laici treba da hodočaste u mjesto njegovog rođenja, mjesto njegovog prosvjetljenja, mjesto njegovog prvog učenja i mjesto njegovog prelaska u nirvanu. Oni koji poštuju svetinje podignute na ovim mjestima biće ponovo rođeni kao bogovi. Buda je tada objasnio monasima da nakon njegovog odlaska darma i vinaja (kodeks monaškog ponašanja) treba da budu njihov učitelj. Takođe je dao dozvolu monasima da ukinu manje propise (pošto Ananda nije pitao koje, kasnije je odlučeno da to ne učine). Konačno, Buda je pitao 500 učenika koji su se okupili da li imaju neko poslednje pitanje ili sumnju. Kako su šutjeli, upitao je još dva puta, a zatim je izjavio da niko od njih nema sumnje ili zbunjenosti i da im je suđeno da postignu nirvanu. Prema jednom izveštaju, tada je otvorio svoju haljinu i uputio monahe da vide tijelo Bude, koje se tako rijetko pojavljuje u svijetu. Konačno, on je izjavio da su sve uslovljene stvari prolazne i podstaknuo monahe da se marljivo trude. Ovo su bile njegove poslednje riječi. Buda je tada ušao u meditativnu apsorpciju, prelazeći sa najnižeg nivoa na najviši, zatim sa najvišeg na najniži, prije nego što je ušao u četvrti nivo koncentracije, odakle je prešao u nirvanu.

Budine relikvije

Buda je dao instrukcije svojim sledbenicima da kremiraju njegovo tijelo kao što će tijelo univerzalnog monarha biti kremirano, a zatim da podijele relikvije među različitim grupama svojih sledbenika laika, koji su ih trebali pohraniti u hemisferne relikvijare zvane stupe. Njegovo tijelo ležalo je u kovčegu sedam dana prije nego što je stavljeno na pogrebnu lomaču, a zapalio ga je Budin glavni učenik, Mahakašjapa, koji je bio odsutan u vrijeme

Budine smrti. Nakon Budine kremacije, njegove mošti su povjerene grupi laika, ali su naoružani ljudi stigli iz još sedam regiona i zatražili mošti. Kako bi spriječio krvoproliće, monah je podijelio mošti na osam djelova. Prema tradiciji, sahranjeno je 10 kompleta relikvija, 8 iz djelova Budinih ostataka, 1 iz pepela lomače i 1 iz kante koja je korištena za podjelu ostataka. Relikvije su naknadno sakupljene i pohranjene u jednu stupu. Više od jednog vijeka kasnije, kaže se da je kralj Ašoka preraspodijelio relikvije u 84.000 stupa.

Stupa bi postala referentna tačka koja označava Budino prisustvo u pejzažu Azije. Rani tekstovi i arheološki zapisi povezuju obožavanje stupa sa Budinim životom i ključnim mjestima u njegovoj karijeri. Osam svetišta se obično preporučuje za hodočašće i poštovanje. Ona se nalaze na mjestu njegovog rođenja, njegovog prosvjetljenja, njegovog prvog okretanja točka darne i njegove smrti, kao i mjesta u četiri grada gdje je činio čuda. Stupa u Samkašji je, na primjer, označila mjesto gdje se Buda spustio na svijet nakon što je svoju majku (koja je umrla sedam dana nakon njegovog rođenja) podučavao darmi koja je boravila na nebu Trideset i tri Boga.

Važnost koja se pridaje stupi ukazuje na postojanost Bude u svijetu uprkos njegovom očiglednom prelasku u nirvanu. Obično se opisuju dvije vrste nirvane. Prva se zove „nirvana sa ostatkom“, koju je Buda postigao ispod drveta Bo, kada je uništio sve sjemenke za buduće ponovno rođenje. Ova prva nirvana se stoga naziva i konačnom nirvanom (ili prolaskom) nevolja. Ali karma koja je stvorila njegov sadašnji život je još uvijek funkcionisala i to će činiti do njegove smrti. Tako su njegov um i tijelo tokom ostatka života bili ono što je ostalo, ostatak, nakon što je ostvario nirvanu. Drugi tip nirvane dogodio se prilikom njegove smrti i naziva se „konačna nirvana agregata (skanda) uma i tijela“ ili „nirvana bez ostatka“ jer ništa nije preostalo da se ponovo rodi nakon njegove smrti. Nešto je, zapravo, ostalo: relikvije pronađene u pepelu pogrebne lomače. Stoga se ponekad spominje treća nirvana. Prema budističkom vjerovanju, doći će vrijeme u dalekoj budućnosti kada će učenja Šakjamuni Bude nestati iz svijeta i relikvije se više neće poštovati. Tada će relikvije koje su bile sadržane u stupama širom svijeta izbiti iz svojih relikvijara i magično se vratiti u Bod Gaju, gdje će se sastaviti u sjajno tijelo Bude, koji sjedi u položaju lotosa ispod drveta Bo, emitujući zrake svjetlosti koje osvjetljavaju 10.000 svjetova. Bogovi će ih

obožavati posljednji put, a zatim će se zapaliti i nestati na nebu. Ova treća nirvana naziva se „konačna nirvana relikvija“. Do tog vremena, Budine relikvije treba smatrati njegovim živim prisustvom, prožetim svim njegovim čudesnim kvalitetima. Epigrafski i književni dokazi iz Indije sugeriraju da Buda, u obliku svojih stupa, ne samo da je bio darovatelj blagoslova, već se smatrao pravnim licem i vlasnikom te imovine. Budine relikvije su, u suštini, bile Buda.

Slike Bude

Buda također ostaje u svijetu u obliku tekstova koji sadrže njegove riječi i statua koje prikazuju njegov oblik. Ne postoje istorijski dokazi da su slike Bude nastale tokom njegovog života. Zaista, proučavaoci indijske umjetnosti dugo su bili zaintrigirani odsustvom Budine slike na brojnim ranim kamenim rezbarijama na budističkim lokalitetima. Rezbarije prikazuju scene u kojima se odaje počast, na primjer, otiscima Bude. Jedna scena, za koju se smatra da prikazuje Budin odlazak iz palate, prikazuje konja bez jahača. Takvi radovi doveli su do teorije da je rani budizam zabranjivao prikazivanje Bude u tjelesnom obliku, ali je dopuštao predstavljanje određenim simbolima. Teorija se dijelom zasniva na nedostatku ikakvih uputstava za prikazivanje Bude u ranim tekstovima. Ovo gledište osporili su oni koji umjesto toga sugeriraju da rezbarije nisu prikazi događaja iz Budinog života, već predstavljaju hodočašća i obožavanje važnih mjesta iz Budinog života, kao što je drvo Bo.

Posvećene slike Bude su centralne u budističkoj praksi, a postoje mnoge priče o njihovim čudesnim moćima. Brojne poznate slike, kao što je statua Mahamunija u Mandalaju, Mjanmar, svoju svetost crpe iz vjerovanja da im je Buda pozirao. Posvećenje Budine slike često zahtijeva razrađene rituale u kojima se od Bude traži da uđe u sliku ili se priča o Budinom životu u njegovom prisustvu. Epigrafski dokazi iz 4. ili 5. vijeka ukazuju na to da su indijski manastiri obično imali prostoriju zvanu „parfimisana odaja“ u kojoj se nalazila slika Bude i koja se smatrala Budinom rezidencijom, sa sopstvenim kontingentom monaha.

Mahajana tradicija i rekonstrukcija Bude

Otprilike četiri stoljeća nakon Budine smrti, u Indiji su nastali pokreti, od kojih su mnogi bili usredsređeni na novonapisane tekstove (kao što je *Lotos Sutra*) ili nove žanrove tekstova (kao što su Prajnaparamita ili Sutre savršenstva mudrosti) za koje se tvrdilo da su riječ Bude. Ove pokrete će njihovi pristaše označiti kao mahajanu, „veliko vozilo“ do prosvjetljenja, za razliku od ranijih budističkih škola koje nisu prihvaćale nove sutre kao autoritativne (to jest, kao Budinu riječ).

Mahajana sutre nude različite koncepcije Bude. Ne radi se o tome da su mahajanske škole Budu doživljavale kao magično biće, dok ne-mahajanske škole nisu. U literaturi obiluju priče o Budinim čudesnim moćima. Na primjer, kaže se da je Buda oklijevao prije nego što je odlučio da podučava nakon svog prosvjetljenja i da to odlučuje tek nakon što ga je Brama molio. U mahajana sutri, međutim, Buda uopšte nema neodlučnost, već se pretvara da je pokoleban Braminim zahtjevom kako bi svi oni koji obožavaju Bramu našli utočište kod Bude. Na drugom mjestu je objašnjeno da kada bi se Buda žalio na glavobolju ili bolove u leđima, činio je to samo da bi druge preobratio u darmu; jer njegovo tijelo nije bilo od krvi i mesa, bilo mu je zapravo nemoguće da doživi bol.

Jedna od najvažnijih Mahajana sutri za novu koncepciju Bude je Lotus Sutra (*Sadarmapundarika-sutra*), u kojoj Buda poriče da je napustio kraljevsku palatu u potrazi za slobodom od patnje i da je tu slobodu pronašao šest godina kasnije dok je meditirao pod drvetom. Umjesto toga, objašnjava da je postigao prosvjetljenje prije nebrojenih milijardi eona i da od tada propovijeda darmu na ovom svijetu i istovremeno u bezbroj drugih svjetova. Budući da je njegov životni vijek nezamisliv za one sa malo inteligencije, on je pobjegao korišćenju vještih metoda (upuja), pretvarajući se da se odriče svog prinčevskog života, praktikuje strogoću i postiže nenadmašno prosvjetljenje. U stvari, bio je prosvijetljen sve to vrijeme a ipak glumio ova djela da inspiriše svijet. Štaviše, budući da prepoznaje da bi njegovo kontinuirano prisustvo u svijetu moglo dovesti do toga da oni sa malo vrlina postanu samozadovoljni zbog provođenja njegovih učenja u praksi, on izjavljuje da će uskoro preći u nirvanu. Ali to takođe nije tačno, jer njegov životni vijek neće biti iscrpljen za još mnogo milijardi eona. On priča priču o ljekaru koji se

vraća kući i otkriva da su mu djeca bolesna jer su uzeli otrov tokom njegovog odsustva. On propisuje lijek, ali ga samo neki uzimaju. Stoga ponovo odlazi od kuće i širi glasinu da je umro. Ona djeca koja nisu uzela protivotrov onda to učine iz poštovanja prema njihovom preminulom ocu i izliječe se. Otac se tada vraća. Na isti način, Buda se pretvara da ulazi u nirvanu kako bi stvorio osjećaj hitnosti kod svojih učenika iako je njegov životni vijek neograničen.

Doktrina o tri tijela

Takav pogled na identitet Bude je kodificiran u doktrini o tri tijela (trikaja) Bude. Rani skolastičari govore da Buda ima fizičko tijelo i drugo tijelo, nazvano „tijelo stvoreno umom“ ili „emanacijsko tijelo“, u kojem on izvodi čudesne podvige kao što je posjeta pokojnoj majci na nebu Trideset tri Boga i podučavajući je darmi. Postavilo se i pitanje kome tačno budista treba da oda počast kada odaje počast Budi. Termin *darmakaja*, je skovan da opiše više metaforično tijelo, tijelo ili skup svih Budinih dobrih kvaliteta ili darmi, kao što su njegova mudrost, njegovo saosjećanje, njegova snaga, njegovo strpljenje. Ovaj korpus kvaliteta identifikovan je kao Budino tijelo kome se treba obratiti za utočište.

Sve ovo je preinačeno u mahajana sutrama. Emanacijsko tijelo (nirmanakaja) više nije tijelo koje Buda koristi za izvođenje natprirodnih podviga; to je prije jedino tijelo koje se pojavljuje na ovom svijetu i jedino tijelo vidljivo običnim ljudima. To je Budino emanaciono tijelo koje je rođeno kao princ, postiglo prosvjetljenje i podučavalo svijet darmi; to jest, vidljivi Buda je magični prikaz. Pravi Buda, izvor emanacija, bio je *darmakaja*, termin koji se još uvijek odnosi na Budine transcendentne kvalitete, ali je, igrajući na multivalentnost pojma *darma*, počeo da znači nešto više kosmičko, vječni princip prosvjetljenja i konačne istine, opisan u kasnijim mahajanskim raspravama kao Budin sveznajući um i njegova duboka priroda praznine.

Prisustvo više univerzuma

Zajedno sa dodatnim tijelima Bude, Mahajana sutre su takođe otkrile prisustvo više univerzuma, od kojih svaki ima svog Budu. Ovi univerzumi – koji se nazivaju Budina polja, ili čiste zemlje – opisani su kao prebivališta ekstravagantnog sjaja, gdje drveće rađa plodove dragulja, ptice pjevaju

stihove darne, a stanovnici se posvećuju njenom prakticanju. Buda polja su postala omiljena mjesta za buduće ponovno rođenje. Bude koji su tamo predsjedavali postali su objekti pobožnosti, posebno Buda beskonačne svjetlosti, Amitaba, i njegov zapadni raj zvani Sukhavati. U poljima Buda, Bude se često pojavljuju u još jednom trećem obliku, tijelu uživanja (sambogakaja), koji je bio lik mladog princa ukrašenog sa 32 glavne i 80 sporednih oznaka super čovjeka. Prvi uključuju šare točka na dlanovima i tabanima, izdužene ušne školjke, krunu (usnisa) na vrhu glave, krug kose (urna) između obrva, ravna stopala, i prepletene prste. Naučnici su spekulirali da ovaj posljednji atribut ne potiče iz tekstualnog izvora, već iz neadekvatnosti ranih kipara.

Čudesne Budine fizičke i mentalne kvalitete bile su kodificirane u brojnim litanijama hvale i katalogizirane u poeziji, često uzimajući oblik niza epiteta. Ovi epiteti su komentarisani u tekstovima, ispisivani na stupama, recitovani naglas u ritualima i razmatrani u meditaciji. Jedan od poznatijih je „tako otišao, dostojan, potpuno i kompletno probuđen, ostvaren u znanju i vrlinskom ponašanju, dobro otišao, poznavalac svjetova, neprevaziđen vodič za one kojima je potrebno obuzdavanje, učitelj bogova i ljudi, probuđen, srećan“.

Ovaj tekst preveden je iz *Enciklopedije Britanika* – [Buda osnivač budizma](#).